

УДК 338.1

В.І. Кириленко

ФОРМУВАННЯ «ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ» У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Статтю присвячено дослідженню ролі «економіки знань» у процесі побудови ефективної економіки, яка характеризується сталим економічним зростанням. Розглянуто пріоритетні напрями державної підтримки основних компонентів «економіки знань». Обґрунтовано необхідність формування системи стратегічного планування розвитку науки на макрорівні, що спрямована на інноваційний розвиток економіки України та вирішення довгострокових проблем економічного зростання.

Ключові слова: економічне зростання, «економіка знань».

Вступ. Побудова ефективної економіки, що базується на знаннях як ресурсі й продукті виробництва, можливо тільки на підставі багаторівневого системного підходу, врахування особливостей взаємодії між макроекономічним і мікроекономічним рівнями народного господарства. У цьому випадку комплексна стратегія буде відігравати роль, з одного боку, акумулятора знань про розвиток об'єкта, а з іншого – джерела знань, орієнтиру для економічного розвитку інших суб'єктів.

Проблеми, пов'язані з «економікою знань», розглядали такі учені, як: Р. Абдулін [1], А. Гальчинський [2], А. Гриньов [3], У. Гузар [4], Ф. Касумов [5], О. Красовська [6], С. Кузнецова [7], А. Маслов [8], В. Осецький [9], В. Пікалов [10], А. Ткач [11], Е. Тоффлер [12] та ін.

Однак, незважаючи на вагомий напрацювання щодо сутності та закономірностей розвитку «економіки знань», залишаються актуальними питання, пов'язані з визначенням ролі держави у становленні основних компонентів «економіки знань» та у забезпеченні економічного зростання економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних напрямів впливу держави на компоненти «економіки знань» та їх взаємозв'язку з економічним зростанням в Україні.

Результати дослідження. Рішення в галузі економіки знань належать до стратегічних, а планування розвитку науки – до сфери стратегічного планування.

До сфери стратегічного планування і держави, і підприємств мають увійти як ринкові товари, що користуються платоспроможним попитом, так і неринкові – менталітет, культура, знання і т. ін.

Разом з тим Україна, як і раніше, має науково-технічний і освітній потенціал, здатний при належному управлінні не тільки прискорити рух до суспільства знань, але й випередити на цьому шляху більшість розвинутих країн. Для цього необхідна термінова і радикальна переорієнтація соціально-економічної політики країни, спрямована на розвиток усіх компонентів когнітивного процесу: створення знань, поширення й закріплення знань, збері-

гання й акумуляцію знань, використання знань. Відзначимо, що всі перелічені компоненти «економіки знань» як сектора в народному господарстві є абсолютно необхідними, і держава зобов'язана взяти на себе відповідальність за їхню підтримку і розвиток. Із цієї мети випливають такі завдання:

- кардинально підвищити престиж і матеріальне забезпечення працівників «сектора знань», створити стимули для припливу здібних молодих людей у науку і освіту;
- сформувати інституції та організації ринку знань, забезпечивши комбінацію вільного доступу до знань із контрольованим комерційним використанням знань як економічного блага;
- вжити заходів щодо зміцнення і збереження наукових шкіл, у тому числі забезпечити еволюційний характер наступності лідерства в наукових колективах і школах;
- стимулювати розвиток і зміцнення педагогічних і науково-педагогічних шкіл, що забезпечують продовження високоякісної студентської освіти і бізнес-освіти;
- забезпечити розумну пропорцію між фінансуванням проектів у сфері отримання нових знань або їх поширення й об'єктів економіки знань (наукових і освітніх організацій);
- розбудовувати теорію і практику інноваційного менеджменту, базованого на дбайливому ставленні до працівників організацій як реальних і потенційних носіїв і творців знань, розглядати інноваційний менеджмент як необхідний компонент загального менеджменту на будь-якому виробничому підприємстві;
- удосконалювати економіку знань як новий напрям економічної теорії, включивши її в систему класифікації наукових досліджень і спеціальностей номенклатури ВАК у галузі економіки, увести викладання дисципліни «Економіка знань» у ВНЗ.

Усе сказане не означає, що майбутня Україна має стати винятково країною, що виробляє знання. Це й неможливо і неефективно. Знання народжуються не тільки зі знань. Їхнє первинне джерело – творче осмислення соціально-економічної практики. Важливо забезпечити комплексне і збалансоване використання всіх компонентів потенціалу України – і сировинної його складової, і інтелектуальної, і духовної.

Наука є частиною економіки, по-перше, що має надзвичайно тривалий «виробничий цикл», і, по-друге, продукцію, що є винятково важливою для забезпечення конкурентоспроможності країни. Тому рішення в цій сфері належать до стратегічних, а планування розвитку науки – до сфери стратегічного планування. Успішна діяльність науки неможлива без формування системи стратегічного планування на макрорівні.

У країні має бути створена адміністративно-децентралізована, але інформаційно-централізована система стратегічного планування не тільки на рівні підприємств і організацій, але й у рамках територіальних і макроекономічних комплексів. Такий багаторівневий механізм здатний подолати роздрібненість економіки, згладити негативні ефекти етапу, який переживає країна, а саме «економіки фізичних осіб», дисциплінувати часом непе-

редбачувану поведінку агентів і знизити надмірні витрати на подолання ризиків інвесторів.

Якщо капіталістична модель господарювання спрямовує свою діяльність на проїдання прибутків, а соціалістична – на його перерозподіл, то нове суверенне господарство має скеровувати кошти на розвиток у вигляді наукових ризикованих досліджень, тобто формувати інноваційну, мобілізаційну економіку, спрямовану на проектування і формування майбутнього.

Планування своєї діяльності економічні суб'єкти мають вести самостійно і контролювати виконання ухвалених рішень теж повинні самі. Мова йде не про підпорядкування діяльності суб'єктів загальному задуму «зверху», а про виконання власних оголошених рішень, проходження самостійно обраним напрямом діяльності і розвитку. Однак інформація про інших господарські підсистеми, у тому числі більш високого рівня, яку підприємства зможуть черпати із системи стратегічного планування, уможливить суттєво оптимізувати свої дії, зокрема визначити «білі плями» бізнесу, нові можливості ринкової експансії. При розробці стратегічних планів з'явиться можливість коеволуційного розвитку бізнес-систем, вирішення довгострокових проблем економічного зростання.

Невід'ємний обов'язок, місія й «домінуюча компетенція» держави – забезпечення необмеженого триваючого функціонування суспільства і економіки на певній території.

Пропозиція проекту майбутньої України має виходити не з мрій, відірваних від реальності, або ідеологічних догматів, а з реальних викликів і інструментальних можливостей, поєднаних із ціннісним посиленнями мислителя. А для цього слід виробити телеологію і визначити стратегію, відповівши на запитання, якою Україна має бути в майбутньому. І вже із цього слід виходити при розробці конкретних доктрин і ідей нової України. Можна сформулювати такі умови, які забезпечать існування самостійної України:

1. Відтворення Української суверенної держави і повернення сфери політичної монополії над внутрішньою системою України;

2. Повернення інституту держави власної суверенної ролі у сферах життя суспільства;

3. Розробка стратегії подолання цивілізаційного розлому і геополітичної конфронтації між Заходом і Сходом, що проходить по Україні;

4. Створення доктрини розвитку, що виходить не із принципу наздоганяючого розвитку, а з моделі футуристичного майбутнього, тобто моделювання, що обганяє (не модернізація, а футуризація).

Колосальну роль держава має відіграти у формуванні економіки знань і у всіх сферах розвитку та при формуванні факторів економічного зростання.

Чи не є економіка знань кінцевим пунктом соціального прогресу? І якщо ні, то яка ера може піти за економікою знань?

У пошуках відповіді на це питання звернемося до структури соціально-економічних систем, у якій виділяються сім підсистем: ментальна, культурна, інституційна, когнітивна, технологічна, імітаційна й історична. Кожна з них робить певний продукт: ментальні конструкції, культурні феномени, інституції, знання, товари, блага. Очевидно, сукупність благ, наведених у цьому переліку, і, відповідно, сукупність виробляючих їхніх підсистем є універ-

сальними і вичерпними. Можна припустити, що в кожний конкретний історичний період основну роль в економіці країни починають відігравати одна із цих підсистем і відповідно один з видів благ. Інші види благ на кожній стадії також зберігають важливість, але критичним для розвитку економіки лідерства у світовій конкурентній боротьбі є один з них.

Сьогодні такою центральною підсистемою практично для всіх країн світу є майново-технологічна, а домінуючим видом – матеріальні блага у вигляді предметів споживання (продукти харчування, одяг, житло тощо), засобів і предметів праці (верстати, будинки, споруди, сировина, матеріали, напівфабрикати та ін.), а також пов'язані з їх використанням послуги.

Надалі економіка кожної конкретної країни може піти двома шляхами. Перший – пов'язаний із прогресивним самостійним розвитком, другий – з повторюваним розвитком.

Для повторюваного розвитку також є, в принципі, два варіанти: розвиток повторює або шлях іншої країни (інших країн), або власний шлях, черпаючи із власного минулого прийнятні зразки. Перший із цих варіантів звичайно характеризується як наздоганяючий розвиток. По суті, мова йде про імітацію розвитку обраних як зразок країн. У такій економіці, яку, користуючись визначенням відповідної підсистеми, можна назвати імітаційною, найбільшу цінність становлять технологічні та інституціональні запозичення, апробовані в ході історичного розвитку інших країн. Другий варіант характеризується економічною ізоляцією і спирається на цінність самоповторів в історії країни. Це історична економіка в тому розумінні, що вона відтворює власну історію.

Якщо говорити про перший шлях – шлях самостійного інноваційного розвитку, то в цьому напрямі поєднуються варіанти, пов'язані із цінностями продуктів діяльності підсистем, розташованих нижче домінуючої в цей час майново-технологічної підсистеми. Можна припустити, що стадії розвитку будуть виникати відповідно до послідовності підсистем у «сендвіч-піраміді».

Першою в цьому ряду стане економіка знань, де основну цінність і головний фактор виробництва становлять знання.

На другій стадії на цьому шляху на авансцену виходять інституції як фактор виробництва. Мається на увазі, що на всіх рівнях економіки перше місце в конкурентній боротьбі будуть займати системи, що володіють найбільш ефективними і просунутими інституціями. Таку економіку можна назвати економікою інституцій.

Третя стадія – економіка культури, де зафіксовані в культурному середовищі зразки стануть визначальним фактором розвитку.

Остання стадія, що йде, можливо, в асимптотичній тимчасовій далечині, пов'язує мислення й економіку безпосередньо. Фактором появи деякого блага стає його уявна вистава, яка безперешкодно зможе пройти культурну, інституційну і когнітивну підсистеми, буде матеріалізована в майново-технологічній підсистемі. По суті, така фантастична стадія могла б називатися ментальною економікою.

Висновки. Таким чином, ми фіксуємо в теперішньому часі розвитку історичного шляху України вибір одного із двох можливих напрямів руху: або

країна рухатиметься власним унікальним шляхом, обумовленим історією, природними умовами, особливостями населення й культури, і такому, що веде по шаблях економіки знань, інституцій, культури і т. ін., або навздогін за іншими країнами з мінімальними шансами на лідерство. Яким з них піде Україна, залежить від позиції українського суспільства і владних структур.

Список використаних джерел

1. Абдулін Р. Державне управління економікою: практичний досвід та наукове знання / Р. Абдулін // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 8. – С. 164–168.
2. Гальчинський А.М. Економічна методологія. Логіка оновлення: курс лекцій / А.М. Гальчинський. – К.: АДЕФ-Україна, 2010. – 572 с.
3. Гриньов А.В. Знання як основний ресурс сучасної економіки / А.В. Гриньов // Академічний огляд. – 2010. – № 1. – С. 16–21.
4. Гузар У.Є. Економіка знань та її перспективи для України / У.Є. Гузар // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 27–35.
5. Касумов Ф. Информация и знание – стратегический ресурс инновационной экономики / Ф. Касумов // Економіст. – 2013. – № 5. – С. 35–38.
6. Красовська О.Ю. Міжнародна конкурентоспроможність національних систем вищої освіти в сучасній економіці знань / О.Ю. Красовська // Академічний огляд. – 2010. – № 1. – С. 127–135.
7. Кузнецова С.А. Концепція синергетичного розвитку фінансового менеджменту в умовах становлення «економіки знань» / С.А. Кузнецова // Академічний огляд. – 2010. – № 2. – С. 51–56.
8. Маслов А.О. Інформаційна економіка: становлення, структура та теоретичне осмислення: монографія / А.О. Маслов. – К.: Аграр Медіа Груп, 2012. – 432 с.
9. Осецький В.Л. Соціальний вектор розвитку економіки знань / В.Л. Осецький, О.В. Красота // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1. – С. 343–348.
10. Пікалов В.Л. Управління знаннями як важливий фактор управління стійким розвитком соціально-економічних систем / В.Л. Пікалов // Європейський вектор економічного розвитку: зб. наук. праць, 2010. – 1 (8). – С. 151–161.
11. Ткач А.А. Економіка знань та інформаційне суспільство в контексті концепції людського капіталу / А.А. Ткач // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2008. – № 1. – С. 234–238.
12. Тоффлер Э. Революционное богатство / Элвин Тоффлер, Хайди Тоффлер. – М.: АСТ; АСТ МОСКВА: Профиздат, 2008. – 569 с.

Статья посвящена исследованию роли «экономики знаний» в процессе построения эффективной экономики, которая характеризуется постоянным экономическим ростом. Рассмотрены приоритетные направления государственной поддержки основных компонентов «экономики знаний». Обоснована необходимость формирования системы стратегического планирования развития науки на макроуровне, которая направле-

на на инновационное развитие экономики Украины и решение долгосрочных проблем экономического роста.

Ключевые слова: *экономический рост, «экономика знаний».*

The article covers the research of the role of the «knowledge economy» in the process of constructing the effective economy which is characterized by the permanent economic growth. Priority directions of state support of the basic components of the knowledge economy are considered. The necessity of forming the strategic planning system of scientific development on the macrolevel which is aimed at innovative development of Ukraine's economy and finding solutions to the long-term problems of the economic growth is substantiated.

Key words: *economic growth, «knowledge economy».*

Одержано 2.10.2014.